

Don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos (1622-1689). Un governador de la Ribagorça a la Mediterrània de Carles II

ANTONIO ESPINO LÓPEZ
Catedràtic contractat
Universitat Autònoma de Barcelona
antonio.espino@uab.cat

RESUM: DON JUAN BAYARTE CALASANZ Y ÁVALOS (1622-1689). UN GOVERNADOR DE LA RIBAGORÇA A LA MEDITERRÀNIA DE CARLES II

En el present article hem realitzat un ràpid recorregut per la trajectòria vital de don Juan Bayarte Calasanz i Ávalos, un ribagorçà nascut a Benavarri el 1622 que va assolir altes responsabilitats polítiques i militars durant el difícil regnat de Carles II. S'han analitzat els seus primers anys com a soldat, les seves vel·leïtats com a teòric de l'artilleria, així com la seva actuació política desplegada en els governs de Menorca i Eivissa, fent especial menció a la problemàtica defensiva d'ambdós territoris.

PARAULES CLAU: Ribagorça, Mediterrània, Juan Bayarte, Segle XVII, Política i Guerra.

RESUMEN: DON JUAN BAYARTE CALASANZ Y ÁVALOS (1622-1689). UN GOVERNADOR DE LA RIBAGORZA EN EL MEDITERRÁNEO DE CARLOS II

En el presente trabajo hemos realizado un rápido recorrido por la trayectoria vital de don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos, un ribagorzano nacido en Benabarre en 1622 que alcanzó altas responsabilidades políticas y militares durante el difícil reinado de Carlos II. Se han analizado sus primeros años como soldado, sus veleidades como teórico de la artillería, así como su actuación política desplegada en los gobiernos de Menorca e Ibiza, haciendo especial mención a la problemática defensiva de ambos territorios.

PALABRAS CLAVE: Ribagorza, Mediterráneo, Juan Bayarte, Siglo XVII, Política y Guerra.

ABSTRACT: DON JUAN BAYARTE CALASANZ Y ÁVALOS (1622-1689). A GOVERNOR FROM THE RIBAGORÇA IN THE MEDITERRANEAN OF CHARLES II

In the present work we have realized a rapid tour for the biography of don Juan Bayarte Calasanz and Ávalos born in Benavarri (Ribagorça, kingdom of Aragon) in 1622 that reached high political and military responsibilities during the difficult reign of Carlos II. They have been analyzed his first years as soldier, his contributions like thinker on the artillery of his epoch, as well as the principal events of his political action in the governments of Minorca and Ibiza, specially the related ones to the military matters.

KEY WORDS: Ribagorza, Mediterranean, Juan Bayarte, 17th Century, Politics and War.

Don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos, nascut a Benavarri el 1622 i mort a Eivissa el 1689, és un relatiu desconegut. Don Juan Bayarte era senyor de la baronia de Claravalls i Puisel, en el regne d'Aragó, i era descendent d'una il·lustre família de militars i funcionaris de la monarquia hispànica de la Ribagorça.

Com a militar, Juan Bayarte arribà al grau de tinent de mestre de camp general, exercint els càrrecs de governador general de l'illa de Menorca en dues ocasions (1664-1671 i 1681-1684), i de l'illa d'Eivissa entre 1684 i l'any de la seva mort, el 1689.

Però, Juan Bayarte no solament fou un notable polític i militar del regnat de Carles II, sinó també el prolífic autor d'un gran nombre d'opuscles sobre artilleria, així com sobre alguns elements de l'arquitectura militar -els seus més coneguts escrits *Contra-galería y nuevo aderente a la defensa del fosso que propone...* (s. l., s. i., s. a., però datat a Madrid el 1674) i *Proyecto muy útil para la defensa de los fosos secos, reducido á una contragaler[i]a* (Madrid, 1674)-; així mateix va ser l'autor d'alguns treballs més, que clarament buscaven l'apropament a la reina governadora, Marianna d'Àustria, i al monarca, encara menor d'edat, Carles II: *Anuncios de las felicidades de España* (Madrid, 1671) i *El Carlos V y II. Epítome del Máximo. Paralelo que anuncia á las Españas felicidades segundas en su Rey segundo Carlos* (Madrid, 1675). Uns textos pensats i escrits a la cort mentre esperava un nou destí una vegada acomplert el seu primer sexenni com a governador de Menorca (1664-1671). Per altra banda, els anys d'angoixa i incomprensió passats a Nàpols mentre pugnava per poder demostrar els avantatges dels seus nous models d'artilleria lleugera foren, sense dubte, aprofitats per a escriure unes *Novedades ancianas deducidas de los sucesos de Concino Concini, marqués de Ancre, mariscal de Francia. Persuaden el uso de la moderación en las felicidades en todos los estados* (Nàpols, J. Pasaro, 1677), un intent d'apropar-se a la figura de don Joan Josep d'Àustria.

Juan Bayarte Calasanz, com tants d'altres, va tenir el seu baptisme de foc a les Guerres de Catalunya. Va ingressar com a capità de cavalleria el 1643 a l'exèrcit de Felip IV, grau que canvià pel de capità d'infanteria l'any següent, el 1644. Bàsicament, fins al 1648 va lluitar al front lleidatà defensant la frontera aragonesa, però el 1649 tornà a la Ribagorça amb el càrrec de síndic preeminent per petició del virrei d'Aragó, don Pedro Jiménez de Urrea, on llevà tropes per a Catalunya. Casat llavors per primera vegada amb la senyora Isabel María de Bardají, assistí a la protecció de Benavarri el 1650,

essent un dels qui s'introduïren en el seu castell per a defensar-lo, després d'haver estat envaït el comtat de la Ribagorça per l'exèrcit francocatalà. Des de llavors i fins el 1656 Juan Bayarte va defensar de nou la frontera aragonesa, va reclutar tropes per anar a servir a Lleida, va atacar els francesos a la Val d'Aran i va ser enviat a defensar i protegir les terres del marquesat de Pallars i comtat de Castellbò per evitar que l'enemic prengués algunes posicions d'interès, com ja havia ocorregut el 1654.

Durant els anys 1657 i 1658 Juan Bayarte va residir a la cort requerint infructuosament un càrrec per mantenir la seva família al·legant no solament els serveis propis i els del seu avi i el seu pare, sinó també el fet que aquests últims no van deixar patrimoni, havent-lo gastat en servei del rei, mentre que el de la seva mare s'havia perdut així mateix pels seus molts anys de serveis a Felip IV a Catalunya i Aragó. Solament el 1660, Juan Bayarte va aconseguir que el monarca li concedís un salari de cinc-cents rals mensuals per via d'entretingut a prop de la persona del virrei, en aquest cas del d'Aragó, amb la particularitat que la seva família cobraria igualment en cas que Bayarte passés a servir a l'exèrcit (amb salari propi, s'entén) i deixés Aragó.

El primer èxit important aconseguit pel nostre home fou el nomenament per al govern de Menorca el 1664. Quan s'havia de cobrir una vacant, els noms dels candidats sortien d'una terna que cada virrei dels regnes de la Corona d'Aragó enviava al Consell d'Aragó, que seleccionava una terna final. El rei, normalment, escollia el candidat presentat en primer lloc. Doncs bé, el Consell d'Aragó, atès que:

"en los tiempos presentes en que hay tanta prevención de armadas de enemigos conviene poner persona en aquel puesto de valor, experiencia militar y prudencia y de quien pueda fiarse que atenderá a la conservación y defensa de aquella isla...",

va proposar don Juan Bayarte. En van dir que havia servit durant més de quinze anys:

"(...) con total satisfacción y aprobación y procedido con mucho valor en todas las ocasiones que se ofrecieron y empresas particulares que los generales del ejército le encargaron en Cataluña y también en el condado de Ribagorza, de donde es natural, por ser una de las personas de más autoridad y mano en él, procurando los servicios que en aquel condado se hacían para defensa de las fronteras y para la conservación del castillo de Casteleón, que tantas veces intentó el enemigo ocupar,

en que obró con particular fineza, y merecía que V. Magd. le diera las gracias y ofreciese hazer merced. Es sujeto de muy buen talento y capacidad e inteligente en materia de fortificaciones y por sus buenas partes y méritos ha sido propuesto en otras vacantes...”

Felip IV nomenà don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos governador general i capità general de l'illa de Menorca.¹

EL PRIMER GOVERN MENORQUÍ DE DON JUAN BAYARTE, 1664-1671

Don Juan Bayarte, en incorporar-se, doncs, al govern del seu destí, deia de Menorca que no solament era

“antemural de España, sino un oposito de África, Atalaya del Mediterraneo, retirada de las esquadras y baxeles de V. Mag. y de los amigos de su Real Corona contra sus adversarios en las navegaciones para Italia, Cerdeña, Mallorca y partes de otros dominios; y con el abrigo de sus puertos, contra los mismos elementos...”²

Com veurem també en el cas d'Eivissa, l'arribada d'un nou governador es traduïa, sobretot si aquest era un bon professional, en la redacció d'un informe on s'explicaven les condicions de defensa que s'havia trobat a l'illa. La situació era terrible: dels 218 soldats del rei de la guarnició de Ciutadella només n'hi havia efectius 130, mentre que de l'artilleria, que constava de cinquanta-dues peces, menys de la meitat estaven en disposició de disparar. Ràpidament, el governador va sol·licitar catorze peces artillers de bronze. Juan Bayarte considerava que el port de Ciutadella necessitava estar millor defensat; les fortificacions de la plaça només estaven acabades en una quarta part i els baluards construïts eren, segons la seva opinió, massa petits, de manera que per poca bateria que els donessin *“quedarían sin defensas y demolidos”*. En un segon informe de 1667 complementari d'aquest primer, Bayarte demanava la construcció de tres baluards nous i de tres cortines noves per protegir millor les muralles antigues, que podien caure en qualsevol moment. El cost total de les obres era de 300.000 rals. Però com que Bayarte coneixia les dificultats econòmiques de la monarquia, per això va sol·licitar

1. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), CA, llig. 1.010, consulta del C. A., 5-V-1664. ACA, CA, llig. 1.011, memorial de Juan Bayarte, 1684. ACA, CA, llig. 1.017, memorial imprès de Juan Bayarte, 12-IV-1674.
2. ACA, CA, llig. 1.021, informe del governador Juan Bayarte, 25-XI-1665.

que part dels diners vingués de Mallorca, ja que aquesta no necessitava unes fortificacions tan perfeccionades perquè, en cas d'atac de l'enemic, podia posar 20.000 infants de les milícies i 1.000 cavalls en peu de guerra. En canvi, a Menorca no s'arribaria a 3.000 homes, i molts d'ells sense armes adequades. Òbviament, des de Mallorca la cosa no es veia tan clara.³

La fortificació de Sant Antoni de Fornells, iniciada el 1637-1638 i tercera de l'illa, encara que Sant Felip de Maó, la segona, no depenia directament del governador de Menorca i per això no en farem menció, vigilava una badia del nord de l'illa apta per a un desembarcament i necessitava, segons el parer de Juan Bayarte, d'un fossat amb aigua i la seva guarnició havia d'estar dotada amb seixanta places; la seva artilleria constava de sis peces de ferro i se'n necessitarien unes altres sis més de bronze. Els menorquins havien de pagar i mantenir la fortificació de Fornells, però Bayarte ràpidament va esbrinar que els endarreriments ja eren de l'ordre de 12.000 rals de plata el 1665, l'equivalent a vuit anys. De fet, el governador Bayarte va fer pel seu compte una auditoria als pagadors dels darrers trenta anys de les obres de fortificacions de Ciutadella i aquests devien uns altres 30.000 rals. A poc a poc el nostre home s'anava fent enemics entre els prohoms de l'illa. Però l'actitud de molts d'ells, que no s'interessaven pel bé comú, també indignava el governador.⁴

Tant el Consell d'Aragó com el Consell de Guerra van fer seus els suggeriments del governador Bayarte, i especialment el segon va convenir en què la defensa de Menorca era prioritària, ja que els seus ports defensaven les rutes entre Espanya i Itàlia, però des de la cort només començaren a prendre algunes mesures el 1670, quan van decidir que des de Mallorca s'enviessin alguns diners a Menorca (84.000 rals) i també la fabricació a Sevilla d'algunes peces artilleres per a l'illa⁵.

3. ACA, CA, llig. 1.018, consulta del C. A., 26-II-1665. ACA, CA, llig. 1.037, consulta del C. A., 13-V-1665.
4. ACA, CA, llig. 1.021, informe del governador Juan Bayarte, 25-XI-1665. ACA, CA, llig. 1.017, consulta del C. A., 21-VI-1666. ACA, CA, llig. 1.021, cartes del governador Bayarte a la reina governadora, 10 i 30-XI-1665. Però, en una altra de desembre de 1666 li demanava exactament el mateix. Vegeu ACA, CA, llig. 1.021, Bayarte a la reina governadora, 5-XII-1666.
5. Archivo General de Simancas (AGS), GA, llig. 2.162, consulta del C. G., 28-III-1668. AGS, GA, llig. 2.196, consulta del Consell de Guerra, 18-XI-1669. AGS, GA, llig. 2.219, consulta del C. G., 25-VIII-1670. ACA, CA, llig. 1.023, la reina governadora al governador de Menorca, 12-I-1670 y 27-VII-1671. ACA, CA, llig. 1.022, virrei a la reina governadora, 29-II i 10-VI-1672. AGS, GA, llig. 2.219, consulta del C. G., 12-IX-1670. El Consell de Guerra pressionà per a què des de Mallorca s'enviessin els diners. AGS, GA, llig. 2.220, consulta del C. G., 27-II-1670.

En un altre ordre de coses, i com comprovaria també don Juan Bayarte a Eivissa, un govern no només era la defensa, sinó també oposar-se moltes vegades a l'“enemic” intern. Els conflictes jurisdiccionals estaven a l'ordre del dia a la monarquia hispànica dels Àustries. Don Juan Bayarte va haver d'enfrontar-se amb els prohoms de l'illa, que defensaven els seus privilegis i els seus furs; amb l'església, que defensava els seus; però també amb el castlà de Sant Felip de Maó, la designació del qual depenia del general de l'artilleria d'Espanya i no del Consell de Guerra, de manera que, si bé aquest tenia un rang militar inferior al del governador de Menorca, no estava sota la jurisdicció militar directa de Bayarte. A més, no sempre el castlà de Sant Felip estava en bons termes amb els habitants de Maó, ni aquests amb les autoritats civils de Ciutadella. Tots aquests interessos divergents i les més que dolentes circumstàncies defensives de l'illa van fer que Juan Bayarte, sempre molt segur de si mateix, deixés ràpidament constància de voler controlar la situació política del territori governat per ell, incorrent en un excés absolutista propi, per altra banda, dels anys finals del regnat de Felip IV i del de Carles II. Un bon exemple fou el ràpid deteriorament de les relacions amb els jurats de Ciutadella. El maig de 1666, aquests es queixaven del següent:

“(...) lo poco que atiende a nuestros clamores el governador de la isla, pues mandando V^a Magd. (Dios la guarde) que asistamos a la insaculación (pues como patricios y naturales se supone que estaremos más noticiosos de lo que se requiere saber para ella) nos dexa sólo asistencia muda y para estar sentados, desta suerte no havíamos de ir a casa de dicho governador, sino que en ella vamos por obedecer (como devemos) y para tener asistencia allí, que debe obrar algo teniendo voto y dándole quando es menester, pues arto tiene el governador con voto y, además de él, la paridad por su soberanía como en todos los otros consejos...”

La resposta reial, descoratjadora per als menorquins, fou: “no se haga novedad en esto”.⁶ És a dir, a l'illa no governava Juan Bayarte com a representant del rei tenint en compte els prohoms del Consell General de Menorca, elegits mitjançant el sistema insaculatori, sinó que manava només ell, agradés o no, com a representant del rei. Clarament era un xoc entre el caràcter -o l'actitud- absolutista per part del governador de torn, que s'emparava, com era el cas de Bayarte, en el seu interès per fer les coses bé i en els seus mèrits

6. ACA, CA, llig. 1024, jurats de Ciutadella a la reina governadora, 27-V-1666.

polítics i militars, i els interessos dels prohoms de l'illa, els quals sempre podrien obtenir algun avantatge dels seus càrrecs a costa del Reial Patrimoni a Menorca i a costa de l'interès general.

El 1668 don Juan Bayarte, vidu de la seva primera dona, sol·licitava llicència per poder casar-se amb la menorquina Joana Ametller i Quart, la qual li fou concedida. Les implicacions de la núvia amb la societat menorquina van fer que aquest matrimoni portés molts problemes al nostre governador. Des de 1670, quan s'acomplí el sexenni de govern de Juan Bayarte i a la cort s'havia de decidir la seva continuïtat o no, va arribar a Madrid un memorial signat pels naturals de l'illa, i també una carta anònima, on s'explicaven els excessos de Bayarte en el govern illenc, com ara el cobrament de 4.200 rals per la captura de dos facinerosos el 1665, mentre permetia els excessos comesos pels seus familiars menorquins, entre ells, don Marcos Olives, cosí de la seva dona i advocat fiscal i patrimonial de l'illa, amb el qual Bayarte podia projectar un poder gairebé total sobre la població menorquina. També va ser acusat d'intentar apoderar-se del control de la compra de vitualles fora de l'illa quan era necessari, un dret concedit als jurats de Ciutadella des de feia molt de temps; però, bàsicament, la protesta es concentrava en el fet que, des de llavors, els plets de la família política de Bayarte amb d'altres habitants de Menorca tindrien un guanyador segur, a més que -i aquesta era una acusació greu si es podia demostrar- la família menorquina de Bayarte devia 20.000 rals de plata al Reial Patrimoni i no els pagaven, o el fet que un oncle de la seva dona havia venut una partida de gra als soldats de la guarnició de Ciutadella pel doble del seu preu de mercat i Bayarte havia pagat sense fer preguntes.

Com que alguns jurats de Ciutadella dels darrers anys eren afins a la família política de Bayarte, el sector contrari va haver de recórrer a l'anònim, com hem vist, però sense dubte, si bé no va haver-hi càrrecs contra Juan Bayarte, el matrimoni menorquí del nostre home, a més de la seva actitud política absolutista, el van fer mereixedor de moltes crítiques. Així Marianna d'Àustria va optar per no renovar el seu mandat a Menorca.⁷

7. Juan Bayarte fou acusat d'intromissió en el govern polític dels jurats de Menorca, especialment a la insaculació dels càrrecs, punt en el qual la pròpia reina governadora va advertir negativament el nostre home. ACA, CA, llig. 1.017, Juan Bayarte a Felip IV, 26-I-1665 i a la reina governadora, 1-XI-1665 i resposta d'aquesta última. ACA, CA, llig. 1.017, J. Bayarte

LA LLUITA PER LA NOVA ARTILLERIA, 1671-1681

Una vegada finalitzat el seu govern a Menorca, don Juan Bayarte, com era habitual a l'època, va marxar a la cort per trobar un nou destí. Segons el testimoni del mateix Bayarte, a la cort:

"representé a su Majestad con más expresión lo que había [h]echo ya desde aquella isla en cuanto a las ventajas y útil que se seguiría al Real Servicio con la introducción y uso de la nueva artillería que desde el año [16]66 había yo propuesto".⁸

El cas és que durant el seu mandat a Menorca don Juan Bayarte s'havia fet amb el disseny d'un nou canó, segons tots els indicis mitjançant els seus contactes amb alguns capitans de la marina de guerra francesa, que arribaven regularment a les Balears, i informà sobre els canvis efectuats en l'artilleria gal·la. Però, una vegada a la cort, Bayarte reclamà que s'experimentés amb el seu nou model de falconet, que havia manat fondre a costa seva a Menorca el 1670, i que tenia com a característiques principals la seva lleugeresa -ja que estava fabricat amb una quarta part de metall que l'artilleria convencional-, però mantenint el seu calibre i la seva llargada, gastant també menys pólvora.

Efectivament, el Consell de Guerra va fer arribar la proposta de Bayarte al tinent general de l'artilleria i de la foneria de Sevilla, don Luis Fernández de Córdoba, el qual assegurà que

a Marianna d'Àustria, 12-IX-1666 i resposta reial del 30-X-1666. ACA, CA, llig. 1.028, Juan Bayarte a Marianna d'Àustria, 22-XII-1667 i 23-II-1668; jurats de Maó a la reina governadora, 4-I-1668. ACA, CA, llig. 1.010, consulta del C. A., 9-V-1668. ACA, CA, llig. 1.017, Juan Bayarte a la reina governadora, 2-X-1669. ACA, CA, llig. 1.014, jurats de Ciutadella a la reina governadora, 23-II-1670; reina governadora al vicecanceller del C. A., 15-III-1670; carta anònima, signada "El buen zelo y la Verdad", al vicecanceller del C. A., 3 de maig de 1670; jurats de Ciutadella a la reina governadora, 4-VII i 30-X-1670; jurats de Ciutadella al vicecanceller del C. A., 12-V-1671.

8. Segons Vicente de los Ríos, *"En 1666 propuso a la Reina Gobernadora doña Mariana una útil reducción del calibre y fundición de las piezas de campaña; sufrió, como toda innovación, los retardos y ataques que siempre opone la rutina; pero nombrado el inventor Gobernador de Menorca, pudo, a despecho de sus émulos, fundir una pieza de su sistema. A pesar de las ventajas, ya tangibles, el Consejo de la Guerra y los prácticos por él comisionados desecharon la pieza mejorada a causa de que por el poco metal debía reventar. Por fin, nuevos ensayos en Zaragoza ante don Juan de Austria y posteriormente en Madrid dejaron triunfante a Bayarte, y cabizbajos a los envidiosos. Una Real Orden de la Gobernadora, de 29 de mayo de 1675, previno al virrei de Nápoles, marqués de Astorga, que allí pusiese Bayarte por obra su plan de fundición aprobado en 1674"*. DE LOS RÍOS Vicente, *Discurso sobre los ilustres autores e inventores de Artillería que han florecido en España desde los Reyes Católicos hasta el presente*, Madrid, 1767, citat a VIGÓN Jorge, *Historia de la Artillería Española*, 3 toms, CSIC, Madrid, tom I, 1947, pp.296-297.

"(...) la nueva invención de estas piezas era más especulativa que práctica, y más para juguete que para servicio en las ocasiones que se ofreciese usar de la artillería, pues si se desea el refuerzo para la seguridad y duración de ella en la ocasión, no se puede prometer la haya en pieza de tan poco metal".⁹

Després d'aquella resposta, el negoci va restar en suspens mentre Juan Bayarte cercava un nou destí a la cort, però l'inici de la guerra d'Holanda (1673-1678) i sobretot la revolta antiespanyola a Messina (Sicília) van fer que es decidís enviar Bayarte a Nàpols, ja amb el grau de tinent de mestre de camp general, el 1674 per fondre els seus models d'artilleria. Marianna d'Àustria justificà l'enviament del nostre personatge amb la idea que la introducció d'aquells nous models d'artilleria podrien ajudar a recuperar Messina amb una més gran facilitat,

"(...) así por el mucho número de piezas que con brevedad y poca costa se podrá aplicar allí en gran daño y horror de la gente tumultuaria, como por la facilidad con que se podrá usar en la fragosidad de aquel territorio..."

I és que la proposta originària de Bayarte era molt ambiciosa: fondre fins a cinquanta falconets de dues lliures de bala de calibre i vint sacres de vuit lliures de bala comptant per això amb el suport del virrei de Nàpols (el marquès de los Vélez) i de la seva oficialitat. I per aquí arribaren els problemes.¹⁰ Segons la nostra opinió, Bayarte no va poder demostrar suficientment els avantatges de la seva artilleria, perquè moltes proves van sortir malament, però tampoc va rebre el recolzament necessari per part del virrei de Nàpols. A més a més, Bayarte va cometre l'error de també voler imposar un model propi de mosquet, que tenia la mateixa potència que l'anomenat mosquet biscaí, però tan solament un terç del seu pes, de manera que un soldat, i sobretot de cavalleria, podria portar fins a tres mosquets del tipus Bayarte. El cas és que una prova d'aquest mosquet realitzada l'11 d'abril de 1677 davant don Joan Josep d'Àustria a la cort va sortir molt malament. Molts més dubtes ens donen les proves de l'artilleria de Bayarte, ja que segons

9. AGS, GA, llig. 2.245, consultes del C. G., 15-XII-1670 i 27-IV-1671.

10. Biblioteca Nacional (BNE), R/ 6.108 (1), Juan Bayarte, "Relación de lo que ha obrado el teniente de maestro de campo general, don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos... en la introducción y uso de la nueva artillería de su propuesta...", Nàpols, 1680?, 26p., 4t.

ell a Nàpols els oficials de l'artilleria n'havien negat públicament l'interès i després, amagant-se de tothom, havien cercat un altre artiller, Antonio González, que també defensava uns models d'artilleria lleugera, però copiant els models del mateix Bayarte, sempre segons el testimoni de don Juan. Però ell mateix va haver de reconèixer que a les primeres proves un dels seus canons va rebentar.

El cas és que després d'una llarga lluita de papers, amb gairebé una vintena d'impresos defensant les seves propostes i denunciant els seus enemics, Juan Bayarte va aconseguir que el Consell d'Estat demanés al virrei de Nàpols que no es posessin més traves a la foneria dels seus models d'artilleria i que també s'enviés a la cort la documentació per a ésser provats allà i comparar resultats.¹¹ El problema amb Juan Bayarte va ser que, segons el nostre parer, també va voler demostrar que altres models de canó, com els de 35 lliures de bala que volia fondre el virrei de Nàpols, o sacres de dotze lliures de bala, podien fabricar-se seguint les seves idees de reduir-ne notablement la despesa en metall, i també va ficar-se en fortes discussions sobre el tipus de pólvora més adient, la tècnica per disparar l'artilleria, etc. Al final, el 22 de novembre de 1677, Bayarte va rebre carta del capità general de l'artilleria d'Espanya, inspirada per don Joan Josep d'Àustria, en el sentit que:

*"si se añaden nuevas proposiciones, obras y materiales no llegará nunca al caso de concluirse esta nueva fábrica [de la artillería], y que así se aplique V. M. su celo y desvelo a que se fenezca con toda brevedad".*¹²

El 1678, Juan Bayarte, fart de la seva estada a Nàpols, va intentar ser escollit governador d'Eivissa, però va fracassar. Molt probablement a causa d'aquesta decepció, el 16 d'agost de 1678 va escriure un llarg informe per a Carles II on ja no tenia cap problema a criticar obertament al virrei de Nàpols, el marquès De Los Vélez, respecte al negoci de la foneria dels seus models d'artilleria parlant de la "(...) *aversión con que se ha procurado impedir esta operación sin hacérseme saber alguna razón o motivo para impugnarla*". Bayarte no solament es reafirmava en la seva capacitat per fondre artilleries

11. AGS, Estado, llig. 3.300, don Juan Bayarte al rei, Nàpols, 19-III-1677; consulta d'ofici del Consell d'Estat, Madrid, 24 d'abril de 1677.

12. Vegeu BNE, R/ 6108 (7), Juan Bayarte, *Quando se hubo librado el metal para el sacre...*, Nàpols, 1678?, 12p.

molt més lleugeres, sinó que també moltes de les seves peces esclataven sovint a les proves per motius aliens als seus dissenys: unes vegades s'havia fabricat la peça amb massa poc metall i sense el seu consentiment; en altres ocasions, fins a set, amb les peces més petites, els fonedors no coneixien bé el seu ofici, però a més el virrei tampoc va deixar-li estudiar les restes per entendre què havia passat i el general de l'artilleria de Nàpols no l'havia tractat amb la consideració que mereixia el seu grau militar.¹³

La solució de compromís que va trobar Bayarte va ser afegir més metall a alguns dels seus dissenys per evitar errades dels mestres fonedors, però, sobretot, oferir al nou virrei de Catalunya, duc de Bournonville, algunes de les seves peces per veure la seva opinió. Clarament, Bayarte volia continuar amb les seves experiències però fora de Nàpols; no obstant això, Carles II va obligar el seu virrei a Nàpols que tractés millor el nostre home, mentre el duc de Bournonville rebia vuit peces no per batre places, sinó

"(...) para llevarlas entre los ejércitos y escuadrones, subirse a las colinas y a otros parajes en que se necesitase este resguardo para defensa u ofensa y que la fragilidad o aspereza imposibilitare la conducción de la artillería usual suponiendo se venciera la dificultad con la ligereza de la nueva inventiva".

Juan Bayarte va aconseguir que el seu fill, Pedro Bayarte i Bardají, anés a Barcelona a portar les artilleries del seu pare el 1680 i va sol·licitar anar ell mateix també a servir a prop del duc de Bournonville, però la resposta va ser negativa. No obstant això, el 1681 Juan Bayarte va ser anomenat per segona vegada governador de Menorca.¹⁴

31

"LEJOS DEL MUNDANAL RUIDO". EL SEGON GOVERN MENORQUÍ DE JUAN BAYARTE, 1681-1684

Quan s'incorporà al seu nou càrrec, Juan Bayarte va poder comprovar com les coses no havien canviat gaire a Menorca. Per exemple, les peces d'artilleria de l'illa continuaven en el mateix estat com ell les havia deixades

13. AGS, Estado, llig. 3.304, don Juan Bayarte a Carles II, Nàpols, 16-VIII-1678. AGS, Estado, llig. 3.306, virrei de Nàpols al rei, Nàpols, 3-III-1679. AGS, Estado, llig. 3.306, Reial Ordre de Carles II a la secretaria d'Estat d'Itàlia, Buen Retiro, 25-V-1679.

14. BNE, R/6.108 (16), Juan Bayarte, "Al excelentísimo señor Duque Príncipe de Bournonville... Que los vasallos del Rey N.S. que nacieron...", a Nàpols, 7 de juny de 1680, 8p., AGS, GA, llig. 2.479, consulta del C. G., 6-IX-1680.

onze anys abans i encara amb un nombre inferior d'artillers per fer-les servir. També les defenses de Menorca restaven per acabar després d'una despesa de 168.000 rals procedents de Mallorca a la dècada del 1670 i un cost per al Reial Patrimoni de 275.000 rals de plata. Però el problema més greu era que les obres ja fetes amenaçaven ruïna si no s'enllestien aviat. Com que des de la cort deixaren ben clar que no hi hauria més diners per a les defenses de Menorca més que el que pogués sortir de la mateixa illa, Juan Bayarte va intentar una altra possibilitat: fomentar la solidaritat defensiva entre les illes Balears. Per això va buscar l'apropament amb el seu nou amic, don Manuel de Sentmenat, virrei de Mallorca, amb qui va intercanviar coneixements artillers, d'arquitectura militar i fins i tot llibres d'història, a més d'altres gèneres, però sobretot, buscà en ell informació sobre l'evolució de la política internacional ja que, en paraules de Bayarte a Menorca, "(...) *no sabemos ni de España...*".¹⁵ I el cas és que, aquells anys, l'activitat de la marina de guerra de Lluís XIV, que pràcticament no tenia oposició de l'armada hispana, va inquietar molt Juan Bayarte, sobretot quan ni les relacions entre Ciutadella i Maó eren bones (mai es posaven d'acord sobre qui defensaria qui en cas de desembarcament de l'enemic, per exemple), ni els jurats de Ciutadella havien fet bé la seva feina. Segons el testimoni de Bayarte, els jurats només s'ocupaven dels seus negocis sense interessar-se per les necessitats de la resta de la comunitat, i especialment amb

*"(...) la poca providencia que en su gobierno han tenido en la esterilidad pasada pues pudiendo y debiendo precaverla muy con tiempo, su descuido ha puesto la isla en el último estado de miseria, obligando a que muchos la deixasen y que muchos oprimidos de la necesidad pereciesen. La querella es general en todas las universidades y contra los jurados de Ciudadela las principales voces..."*¹⁶

Per aquestes circumstàncies i pel fet que des de la seva arribada havia tingut algunes febres, Juan Bayarte li confessava al virrei de Mallorca el seu estat malenconiós. Però també va reaccionar, i va reclamar canvis per a la

15. ACA, CA, llig. 1.017, memorial de Juan Bayarte, 1680. ACA, CA, llig. 1.023, governador de Menorca al rei, 8-II-1682; Juan Bayarte al C. A., 17-VI-1682 i consulta del C. A., 20-X-1682. ACA, CA, llig. 987, consulta del C. A., 31-XII-1682. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), secció Castellldosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei Sentmenat, 16-XI-1681.
16. ANC, secció Castellldosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei Sentmenat, 1-11-19-I-1682. ACA, CA, llig. 1024, don Juan Bayarte al rei, 26-I-1682.

política illenca, utilitzant una expressió que més endavant farà fortuna: les estructures polítiques de Menorca necessitaven una

*"nueva planta para que en las cosas de por acá cesasen los mayores cuidados que deben causar y las continuadas importunaciones que precisamente han de proseguir los que las tengan a su cargo si cumplen con lo que principalmente deben".*¹⁷

Durant el 1683, la problemàtica de la fam a l'illa -Bayarte va parlar de "(...) la universal necesidad de estos pueblos, que en muchas familias llega a hambre, pasando días sin probar pan..."- anava unida amb la de l'acabament de les defenses de Ciutadella i el governador, com es feia a Palma, va aplicar la mateixa solució: trobar tots els diners possibles per gastar-los en la construcció de les defenses donant feina als més pobres. De Mallorca arribarien alguns diners i de Barcelona alguns grans i municions, però la situació era molt desesperada, ja que cap de les fortificacions de l'illa, per a Bayarte, podria frenar un enemic francès cada vegada més poderós. I sobretot la tristesa del nostre home: en nova carta al seu amic, el virrei de Mallorca, deia: "*Las esperanzas que vienen de la Corte [h]an llegado a ser de poco consuelo porque se cumplen tarde o mal*". O en una altra deia: "*Aseguro a Vuestra Ilustrísima que en presidios de esta suposición nunca he visto un todo tan imperfecto, y [h]á casi cuarenta años que veo y miro con los ojos que se deben aplicar a estas cosas*".¹⁸

Durant tot 1683 i 1684, quan va esclatar una nova guerra contra França, Juan Bayarte va fer una excel·lent tasca a Menorca perfeccionant les seves defenses amb molt pocs diners i gairebé sense subministres de gra per a les tropes, quan en determinats moments no va poder donar ni el pa de munició als seus soldats, una situació lamentable que era molt dura per a un home que no podia suportar veure com la població de Maó anava a demanar pa per caritat als vaixells estrangers quan arribaven al port. I a totes aquestes calamitats se sumava el fet que el seu fill, Pedro Bayarte, estigués en campanya a Catalunya, si bé la bona direcció de la guerra pel duc de Bournonville va permetre obtenir una bona victòria en la defensa de Girona, on va estar

17. ACA, CA, llig. 1.019, governador Bayarte al president del C. A., 27-IX-1682.

18. ACA, CA, llig. 1.023, consultes del C. A., 30-X-1683 i 26-V-1684. ANC, secció Castellsosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei de Mallorca, 28-29-V i 8-VI- 1683. ANC, secció Castellsosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei Sentmenat, 29-V-1683.

present Pedro Bayarte, i on el mariscal francès Schömburg va patir prop de cinc mil baixes.¹⁹

De fet, mentre Juan Bayarte lluitava contra tots aquests imponderables, Carles II demanava al Consell d'Aragó, el 8 de maig de 1684, el candidat més adient per ocupar la plaça de governador d'Eivissa, demanant més un polític que un militar. I el Consell no va dubtar a proposar en primer lloc el tinent de mestre de camp general don Juan Bayarte Calasanz y Ávalos per la seva reconeguda trajectòria militar, amb quaranta anys de servei, i amb experiència política, essent "... un caballero de conocida calidad y de la autoridad y prendas que se requieren para el gobierno de Ibiza".²⁰

PROSPERANT? DON JUAN BAYARTE I EL GOVERN D'EIVISSA, 1684-1689

Eivissa no va ser una destinació fàcil per a Juan Bayarte, ja que als múltiples problemes de tipus militar i polític que haurà d'afrontar també s'hi afegirà el deteriorament físic.

A diferència de Palma, Alcúdia, Maó o Ciutadella, les defenses d'Eivissa, conegudes com la Reial Força, estaven pràcticament acabades des de la darreria del segle XVI i comptaven amb una artilleria competent. El principal factor negatiu era la dificultat per mantenir les tropes de guarnició allà destinades. Quan arribà Juan Bayarte, dels teòrics 280 homes només en restaven 167, però en una situació lamentable; en paraules seves: "*se hallan unos muy biexos, otros enfermos, y todos desnudos muertos de [h] ambre padeciendo de necesidad con la dilación que ha tenido las asistencias desta plaça...*"; d'aquests 167, una tercera part els donava per inútils. El nou governador demanarà 150 homes de reforç, però la resposta de la cort serà antològica, ja que a la monarquia hispànica no li quedaven ni presidiaris per enviar a Eivissa: els darrers 37 que tenia el virrei de València ja havien sigut remesos a un altre lloc.²¹ Juan Bayarte lluitarà per la millora del nivell

19. ANC, secció Castellsosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei Sentmenat, 5-IX-1683. ACA, CA, llig. 1.028, Juan Bayarte a Carles II, 15-XII-1683. ACA, CA, llig. 1.023, governador al rei, 14-IV-1684; Carles II al governador de Menorca, 30-V-1684. ACA, CA, llig. 1.019, governador Bayarte al rei, 22-X-1683. ANC, secció Castellsosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei Sentmenat, 6-XII-1683.

20. ACA, CA, llig. 1.030, consulta del C. A., 3-VI-1684.

21. ACA, CA, llig. 1.038, cartes del governador d'Eivissa, J. Bayarte, al C. A., 4 i 20-XI-1684. ACA, CA, llig. 1.038, governador d'Eivissa al president del C. A., 5-II-1685; consultes del C. A., 23-II i 6-III-1685.

de vida dels seus soldats, molts dels quals pidolaven per la vila per poder menjar, o bé treballaven als camps eivissencs per poder sobreviure. Alguns altres aprofitaven l'arribada de qualsevol vaixell per poder fugir de l'illa. El nostre governador es va mostrar sempre molt dolgut per totes aquestes circumstàncies i no va dubtar d'assenyalar-li clarament al rei que "*ninguna orden se ha cumplido de las enviadas a los asentistas*". Així, el governador era un home poc inclinat a castigar els seus soldats perquè els delictes que feien els cometien en el "*extremo de no dexarse morir [de hambre]*".²²

Això sí, l'únic que semblava animar el nostre home era l'arribada d'alguns efectius de l'armada de Lluís XIV, que per a Bayarte sempre era una possibilitat d'obtenir nova informació sobre els darrers tipus d'artilleries utilitzades pels francesos i de les seves tècniques de bombardeig, utilitzades per exemple aquells anys contra Gènova i contra Alger i que poc després, el 1691, utilitzarien contra Barcelona i, sobretot, contra Alacant. De fet, en la seva correspondència amb el virrei de Mallorca, Bayarte feia referència a tractats com els de François Blondel sobre artilleria i arquitectura militar publicats el 1683, el que demostra que fins al final no va deixar de banda els seus interessos.²³

El segon front que caracteritzaria la labor governativa de Juan Bayarte a Eivissa seria el de la reforma política. Segons Bayarte, els mals de l'illa es podien resumir en un punt: la més que dolenta administració de la seva única riquesa, la sal, i els abusos constants a l'hora de portar manteniments de fora per a la població quan les collites fracassaven. Tant la venda de la sal com la compra de queviures restaven en mans d'uns quants personatges, una oligarquia de la vila d'Eivissa, que ja feia més de vint anys, des de la reforma de les Reials Ordenacions pel govern d'Eivissa realitzada l'any 1663, que controlava els ressorts del poder, molt sovint amb el recolzament dels governadors de torn. Bayarte no va ser mai un home complaent. En el seu informe del primer any de govern assenyalava el següent:

"(...) las disensiones que solía haber entre estos naturales se han ido y se van evitando porque, como procedían de emulaciones y embidias

22. ACA, CA, llig. 1.039, governador al C. A., 3-VI-1685, governador al rei, 27-V-1685. ACA, CA, llig. 1.038, consulta del C. A., 30-VII i 16-XI-1685.

23. BLONDEL François, *Nouvelle manière de fortifier les places...*, ed. de l'autor i N. Langlois, París, 1683 i *L'art de jetter les bombes*, París, 1683 i la Haia, 1685.

*sobre entrar en los conciertos de bastimentos y otras negociaciones, y éstas se capitulan ahora con otros géneros de conciertos y con severas conminaciones en no cumplir los pactos, es menos codiciado el entrar en ellos: yo no sabría, Señor, cómo en pocas palabras decir toda la verdad de los daños que se causaban antes (causa de la total ruina de la isla) si no digo que era preciso que el común se destruyera para que medrasen algunos de los que tenían mano en su gobierno y sus ad[h]erentes, y así se hacía”.*²⁴

Carles II va confiar en el seu governador “(...) por la satisfacción que tenemos de vuestra rectitud, inteligencia y experiencia”, per realitzar una nova insaculació general a l’illa i el resultat van ser les noves Ordinacions Reials de 1686, publicades l’any següent, en les quals s’intentava renovar l’espectre de prohoms que podien fer-se càrrec dels negocis de l’illa, però a costa de la representació política dels habitants del camp eivissenc, que restaria molt reduïda. De fet, Juan Bayarte tenia molt clar que calia fer neteja a Eivissa, però que no era possible deixar de banda l’oligarquia de la vila, ja que era l’única amb capacitat econòmica per tirar endavant amb l’economia eivissenca.²⁵

Òbviament, les crítiques contra Bayarte dels més afectats van ser molt dures, i anaven en el sentit d’intentar demostrar que el governador els volia fer fora per podar controlar millor el negoci de la sal i guanyar una fortuna. Això era impossible perquè, entre altres coses, la mateixa producció de sal estava en plena decadència i una de les, gairebé, obsessions de Juan Bayarte va ser intentar recuperar els seus nivells productius, sobretot perquè amb la crisi alimentària de 1685 a 1688 es va veure que només amb la sal de l’illa es podrien comprar queviures fora.²⁶

De fet, una de les raons per la qual Carles II va escollir Juan Bayarte pel govern d’Eivissa va ser, precisament, el negoci de la sal. Aquesta subministrava les úniques rendes gairebé a la universitat de l’illa, però també al Reial

24. ACA, CA, llig. 1.044, governador Bayarte al rei, 14-XI-1685. ACA, CA, llig. 1.044, governador Bayarte al rei, 3-I-1686.

25. ACA, CA, llig. 1.033, Juan Bayarte al rei, 28-III-1686. *Reales Ordenaciones de la Isla y Real Fuerça de Iviza que saca a la luz su muy ilustre ayuntamiento y dedica al Rey Nuestro Señor Don Fernando el Sexto...*, Palma de Mallorca, M. Cerdá, 1751.

26. ACA, CA, llig. 1.033, Juan Bayarte al rei, 8-III-1686; jurats d’Eivissa al rei, 25-III-1686. ACA, CA, llig. 1.042, jurats d’Eivissa al rei, 27-III-1686; don Juan Bayarte al rei, 31-III-1686.

Patrimoni, i Carles II volia que la sal eivissenca tornés a ser competitiva per poder vendre-la als holandesos i, sobretot, als italians, amb els genovesos una altra vegada com a intermediaris. Bayarte va desenvolupar tot un projecte d'estatalització de la sal,²⁷ en principi propietat de la universitat d'Eivissa, controlant molt més el governador la seva producció i fixant el rei els preus, però va ser un relatiu fracàs. Les estructures econòmiques de l'illa eren molt obsoletes, però, amb tot, es pot dir que va ser l'esforç de Juan Bayarte negociant amb la sal allò que, en bona mesura, va salvar l'illa del desastre per les dolentes collites dels anys 1685-1688.²⁸

No obstant això, Juan Bayarte pensava que la solució també passava per l'increment de la producció de la pròpia illa; d'aquesta manera, en no dependre tant de les provisions portades de fora, podria negociar millor amb la seva sal i aquesta situació, a la vegada, permetria obtenir més beneficis i millorar el cultiu d'algunes terres, especialment uns prats propers a la Vila que a l'estiu causaven algunes malalties pels "vapores", diu Bayarte, que exhalaven. També va proposar variar el tipus de gra de las collites, que eren generalment dolentes, per altres tipus com els que ell havia portat de la Península per veure si aprofitaven més a Eivissa. Realment, sempre ens sorprendrà el grau d'implicació del governador Bayarte amb qualsevol dels negocis, assumptes o responsabilitats que emprengué. El Consell d'Aragó assenyalà que s'hauria de reconèixer "(...) *la gran inteligencia y experiencias del gobernador y el celo y actividad con que se aplica a quanto mira al Real Servicio de V. M. y beneficio público de aquella isla...*".²⁹

I certament, el tercer front on va lluitar el nostre governador a Eivissa va ser la més que dura crisi frumentària de la dècada de 1680. La baixa qualitat de molts terrenys de cultiu, els arcaics mètodes de treball, les recurrents i dures sequeres, la falta d'estímul per millorar la producció són factors que

27. ESCANDELL Bartolomé, *Ibiza y Formentera en la Corona de Aragón*, tomo III/1, *De la crisis barroca a la planificación ilustrada (siglo XVII)*, Oviedo, 2000, p.388 i ss.

28. ACA, CA, llig. 1.280, consulta del C. A., 20-XII-1683; Carles II al C. A., 6-I-1684; consulta del Consell d'Aragó, 9-III-1684; don Juan Bayarte a Carles II, 7-12-IV-1685; Carles II a don Juan Bayarte, 3-II-1686; don Juan Bayarte al rei, 26-X-1686. ACA, CA, llig. 1.035, consulta del C. A., 26-II-1686; don Juan Bayarte al rei, 1-V-1686. ACA, CA, llig. 1.036, don Juan Bayarte al president del C. A., 9-I-1685. ACA, CA, llig. 1.047, don Pedro Bayarte al rei, 31-VII i 2-VIII-1687; jurats d'Eivissa al rei, 2-VIII-1687. ACA, CA, llig. 1.035, don Juan Bayarte al rei, 7-IV-1688. ACA, CA, llig. 1.036, consulta del C. A., 3-IX-1688.

29. ACA, CA, llig. 1.280, consulta del C. A., 13-VIII-1685.

ajuden a entendre les crisis alimentàries cícliques que va patir l'illa i les conseqüents dificultats per mantenir tant la seva població civil com la guarnició que la defensava. El 1686 i, sobretot, durant el 1687 les dolentes collites van fer que Eivissa depengués més que mai de l'arribada de gra de fora de l'illa, preferentment des de Mallorca, però aquesta circumstància també depenia de com anés la collita allà. A la primavera de 1687, Juan Bayarte assegurava que només tenia reserves de gra per als seus soldats per a vint dies més, quan a la vila d'Eivissa només es podien repartir dos pans al dia per família. Fins i tot es va pensar a demanar l'enviament de gra de l'exèrcit de Catalunya a l'illa, mentre els jurats acabaven de comprar una partida de gra per salvar en darrera instància la situació. Altres vegades, van ser els mateixos vaixells de guerra de França els que acabaven venent subministres a l'illa, tanta era la seva necessitat: per exemple, el gener de 1688 només tenien reserves de gra per un a mes i mig. Molt a poc a poc arribava gra de València, d'Alacant, de Múrcia, de Mallorca o des de Catalunya, però la sensació de catàstrofe era constant.³⁰

El 1686 va ser un any difícil per al nostre home. En primer lloc, la seva segona dona va morir i, en segon lloc, Bayarte va començar a patir problemes de salut més seriosos. Des del gener va tenir problemes amb una de les seves cames. En carta al virrei de Mallorca li assegurava que conservava la cama perquè Déu així ho havia volgut, ja que l'hi havien obert vuit cops entre el febrer i el maig d'aquell any, incloent un tall molt profund. Per sort per a ell, gràcies al capità anglès B. Gifort, de pas per Eivissa, qui li havia cedit el seu metge personal, a la darrereria d'aquell any va començar a curar-se "(...) *después de haber descubierto la total falsedad de la cura con las atrocidades de los de aquí...*", va dir Bayarte.³¹

Aprofitant una mica aquesta situació, Juan Bayarte va sol·licitar i va obtenir el 1687 permís per sortir d'Eivissa per anar a curar-se a València durant tres mesos, un permís que s'allargà a un any viatjant el nostre governador a la cort amb l'excusa que volia tractar altres qüestions del govern de l'illa.

30. ACA, CA, llig. 1.044, jurats d'Eivissa al rei, 18-XI-1687. ACA, CA, llig. 1.038, governador i jurats d'Eivissa al rei, 10-XII-1686; virrei de Mallorca al C. A., 25-V-1687. ACA, CA, llig. 988, virrei al rei, 26-V-1688.

31. ANC, secció Castelladosrius, capsa 94, 1242.19.46, Juan Bayarte al virrei de Mallorca, 2-XII-1686.

De fet, el Consell de Guerra el va acusar de voler afavorir només el seu fill, Pedro Bayarte, governador interí de l'illa en absència del seu pare, donant-li d'aquesta manera experiència de govern.³²

Quan Juan Bayarte tornà a Eivissa la primavera de 1688, una mica molest per les crítiques del Consell de Guerra, va escriure un informe al Consell d'Estat on deia que les ordres del rei dels darrers set mesos sobre l'enviament de gra i diners a l'illa no s'havien complert i que ell l'havia trobat la guarnició al seu retorn completament destrossada,

"(...) la gente se deshace de cada día, el privarla de fugas, aunque aislada, y verla morir de pura necesidad es poco posible y ni seguro; enferma[n] continuamente y en el hospital no se hallan la mitad de las camas que son menester, siendo poco más el alivio que pueden hallar en el [que el] de alimento y medicinas, por no haber en qué asistirles, y aún los sanos no tienen en un cuartel medio arruinado unas tablas sobre que recostarse".

Aquest va ser un dels seus darrers informes.³³ El governador don Juan Bayarte moriria el 12 de febrer de 1689. El seu fill, Pedro Bayarte y Bardají, no va poder deixar de dir que *"(...) me dexa tan rico de honra como pobre de conveniencias, pues será arto que las tenga para pagar su funeral"*. Però, de fet, Bayarte pare va fer bé les coses, perquè el seu fill seria elegit com a nou governador d'Eivissa alguns mesos més tard. El Consell d'Aragó assegurava d'ell que

"(...) con ocasión de vivir en compañía de su padre tiene noticia de todas las ideas que aquel llevaba para el buen gobierno de aquella que había empeñado a ejecutar y no ha podido perfeccionar por haber muerto, y lo podrá continuar don Pedro, lo que no será fácil a otro cualquier".

A més, l'elecció de Pedro Bayarte tindria com a avantatge el fet de poder fer-se càrrec de les seves germanes, *"que han quedado con suma necesidad por la gran limpieza y celo con que sirvió a V. Magd. [don Juan Bayarte] por espacio de más de 30 años en los empleos que tuvo..."*.³⁴

32. ACA, CA, llig. 1.030, don Juan Bayarte al C. A., 1-V-1686; consulta del C. A., 27-VII-1686. AGS, GA, llig. 2.793, consulta del C. G., 23-V-1689.

33. AGS, Estado, llig. 4.136, consulta del C. E., 9-XII-1688, inclou informe de Bayarte.

34. ACA, CA, llig. 1.030, Pedro Bayarte a Carles II i al protonotari de la Corona d'Aragó, 12-II-1689; jurats d'Eivissa a Carles II, 12-II-1689. ACA, CA, llig. 1.031, consulta del C. A., 5-V-1689.